

משה שרת ופרשת לבון: סיפורה של הצתה מאוחרת

היחסים בין משה שרת לפנחס לבון, לא היו, ככל הנראה, לכביים אף פעם, והתחדדו והלכו החל ממינויו של לבון לממלא מקום שר הביטחון בקיץ 1953. זו הייתה גם נקודת מפנה בהרעת היחסים בין שרת לבן-גוריון.¹ עד לאותה עת העריך שרת את לבון כמדינאי מתון. במהלך 1952 לבון ושרת ראו, ככל הנראה, עין בעין את השינוי הדרוש בתחומי הממשל הצבאי ודברו על כך עם בן-גוריון.² כשר בלי תיק לבון הציע לבן-גוריון, בנובמבר 1952, את ביטול הממשל הצבאי.³ היציאה של בן-גוריון לחופשה ב 1953 והחלטתה על הפרישה הזמנית לשדה-בוקר לאחר מכן נבעו אצל בן-גוריון מההתנגשויות המתמידות עם שרת, אשר נתמך במדיניותו המתונה על ידי שרים רבים בממשלה. כאשר שרת תבע בתוקף להביא את ההכרעות על פעולות תגמול לממשלה, לעומת בן-גוריון שתבע בתור תגמול על מעשי הרצח מגבול ירדן – פעם לכבוש ולפוצץ את קלקיליה ופעם אחרת לכבוש את חברון. לבן-גוריון נמאס, והוא הודיע לשרים על פרישתו והחלטתו לצאת לחופשה לשישה חודשים לפחות: עליהם לקבוע מיד ממלא מקום לראש הממשלה וממלא מקום לשר הביטחון. יהיו שני אנשים שימלאו את שני התפקידים או איש אחד.⁴ כעבור ימים מספר גיבש את החלטתו לפרוש לחופשה, תוך התייעצות עם שרי מפא"י, בהדגישו שהסיבה לבקשת החופשה היא 'הכרח נפשי', ואיננה נובעת מחילוקי הידיעות על מדיניות החוץ והביטחון.⁵ אולם, נראה כי חילוקי הדעות עם שרת, שהצליח לא פעם למשוך לצידו את הממשלה, היו גורם ראשי בפרישת בן-גוריון.

1. מרדכי בר-און, 'הביטחוניזם ומבקריו: 1949-1967', בתוך: מרדכי בר-און (עורך), אתגר הריבונות, יצירה והגות בעשור הראשון למדינה, ירושלים 1999, עמ' 86.
2. יומן בן-גוריון 19.10.52, המכון למורשת בן-גוריון (להלן: יוב"ג).
3. פנחס לבון, בעיות הממשל הצבאי בשטחים הערבים, 12.11.52, ארכיון המדינה (להלן: א"מ) חצ/19/2401. יוב"ג, 27.10.52; ב' יקותיאלי למזכיר שר החוץ, 20.9.53, א"מ; דו"ח מחלקת ממשל צבאי, נובמבר-דצמבר 1953, א"מ ב 2402/23. ייתכן שהבדיקה הוטלה על לבון בעקבות הרג אזרחים ערבים מהכפר ערה על ידי כוחות הביטחון לאור היום, פרוטוקול ועדת החוץ והביטחון (להלן: חו"ב), 1.7.52, א"מ 7563.
4. ממשלה נו/שי"ג, 11.6.53, ספריית א"מ.
5. ממשלה נו/שי"ג, 14.6.53. אמנם ייתכן שהלחץ הנפשי היה גורם חשוב. בוועדת החוץ והביטחון נאמר לבן-גוריון ב 7.7.53, שנשמעות בציבור תביעות להתפטרותו בגלל הפקרת ישובי הספר, ובן-גוריון מינה ועדה לטיפול בעניין זה, חו"ב 7.7.53, 20.7.53.

תחילה פרש לחופשה למשך חודשי הקיץ – ותוך כדי כך גמלה תכנית שדה-בוקר. ביולי 1953, כשהתמנה השר בלי תיק לבון לממלא מקומו של שר הביטחון, בן-גוריון לא ממש פרש מתפקידו כי אם שמר בידיו את הסמכות לתת הוראות לצה"ל גם בעת החופשה,⁶ וגם הודיע על כך בממשלה.⁷ לבון נמצא בין הפטיש של ראש הממשלה הזמני לשר הביטחון הקבוע. זאת בעוד ראש אג"ם, משה דיין, בהיעדר הרמטכ"ל מקלף שעשה בחופשה,⁸ עוקף את לבון. לאחרון לא היה נעים להודות בכך בפני שרת, מה גם שמשה דיין זלזל בו. נוצר מצב בו לבון לא שלט בעניינים; נעשו מעשים מאחרי גבו, והוא נאלץ לחפות עליהם בפני שרת, שזנף בו על כך.

לעצם העניין, לבון ושרת לא הסכימו ביניהם ביחס לפעולות התגמול, והדבר בלט לקראת פעולת קיביה: ב 14 באוגוסט 1953 כתב משה שרת, ממלא מקום ראש הממשלה ושר החוץ, ללבון:

ביני לבין ראש הממשלה ושר הביטחון נקבע נוהג של מסירת הודעה מראש על כל מעשה תגובה רציני כלפי אחת מהארצות השכנות ועל כל צעד נמרץ כלפי האוכלוסיה הערבית של המדינה. נוהג זה לא נשמר לגבי העוצר והחיפוש בטירה וכן לגבי הפעולות שבוצעו בליל 12 בחודש זה. לכן עלי לבקשך להודיעני מכאן ואילך מראש ובעוד מועד על כל פעולה רצינית מהסוגים שציינתי, העומדת להתבצע על פי הוראותיך ובאישוריך.⁹

שרת הגזים בדבר התיאום שזכה לו מבן-גוריון. בן-גוריון סרב להתחייב ליידע את שר החוץ מראש על הפעולות שצה"ל עומד לבצע. משרד הביטחון עדיין את משרד החוץ, רק לאחר מעשה.¹⁰ לבון ידע שבן-גוריון וצמרת משרד הביטחון מזלזלים בשרת¹¹ ולא תמיד מיידעים אותו ביחס לפעולות. כאמור – הוא עצמו היה קרוב לעקיפות – ככל הנראה גם ביחס לפעולות הגמול ב 12 באוגוסט 1953, ששרת הזכיר במכתב הנזיפה שלו בנוסף לחיפוש בטירה.¹²

6. יוב"ג, 16.7.53.

7. ממשלה סב/שי"ג, 19.7.53, א"מ.

8. ממשלה סב/שי"ג, 19.7.53, א"מ.

9. מכתב שרת ללבון, 14.8.53, בתוך: מ' שרת, יומן אישי, תל-אביב 1978 (להלן: שרת, יומן אישי), עמ' 514.

10. דוד טל, התפתחותה של תפיסת הבטחון השוטף של ישראל, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, אוניברסיטת תל-אביב, ינואר 1995 (להלן: טל, תפיסת הביטחון), עמ' 210. לחוסר התיאום של מערכת הביטחון עם שרת ראו גם חו"ב, 27.1.53, עמ' 8.

11. אפי עברון לנחמיה ארגוב, 9.7.53, ארכיון צה"ל, 19/74/78.

12. יוב"ג, 18.8.53.

בעת שהרמטכ"ל מקלף היה בחופשה, בן-גוריון כתב ביומנו: 'באו אצלי נחמיה [ארגוב] ומשה דיין ומסרו על רצח שלושה חיילינו בסביבת בית גוברין. אמרתי דעתי לעשות פעולה נמרצת בכוח גדול בעבר השני – אבל עליו לקבל הסכמת המ"מ שלי'. יום קודם לכן, ב 11 באוגוסט 1953, הציע בן-גוריון למערכת הביטחון לכבוש את אזור חברון. 'עכשיו מצרים מסובכת ולא תתערב בדבר. ולא נחזיר השטח עד שנקבל ערבות [צ"ל ערבויות א"כ] בטוחות למניעת ההסתננות'.¹³ הצעה זו של בן-גוריון הייתה הראשונה בסדרה של מה שנראה כדפוס אצלו, בשעה שלא הוא נשא בנטל האחריות.¹⁴ לא ברור אם נועצו ב'ממלא המקום' אבל ההכרעה על הפעולה הייתה של בן-גוריון, מבצע 'נקם ושילם', בתגובה על התקפה מצד ירדן על מחנה צה"ל בבית-גוברין, שבה נהרגו שלושה חיילים, כדיווח לבון לממשלה.¹⁵ המשימה הייתה, 'פיצוץ 10-15 בתים בכל כפר ופגיעה בתושבים'.¹⁶ במבצעי 'נקם ושילם', אירעו כשלונות צבאיים רבים אשר המעיטו, באורח יחסי, את מספר האבידות באוכלוסיית הכפרים המותקפים. 'הכוחות הפושטים כשלו במשימתם, שהייתה להסב לערבים הרוגים רבים יותר והרס רב יותר'.¹⁷

בפעולה בקיביה כבר לא ייכשלו הכוחות במשימתם. בכפר קיביה נהרגו 69 אנשים נשים וטף. ההחלטה על הפעולה בקיביה נידונה והתקבלה על ידי מקלף ודיין עם בן-גוריון ולבון בעקבות רצח אם ושני ילדיה ביהוד.¹⁸ בו-ביום, ב 13 באוקטובר, הודיע פנחס לבון לשרת על ההחלטה לערוך פעולת גמול. שרת לא התנגד, אולם, למחרת, ב 14 באוקטובר, ערב ליל הפעולה, שינה שרת את דעתו, שכן, נודע לו שהירדנים עושים מאמצים לתפוס את האשמים. שרת ניסה לשכנע את לבון לבטל את הפעולה או לדחות אותה. לבון דיבר עם בן-גוריון ושניהם הסכימו שיש לבצע את פעולת הגמול כמתוכנן; בתגובה שרת שלח לבן-גוריון פתק שהוא מתפטר ממילוי מקומו.¹⁹

-
13. יוב"ג, 9.8.53, 11.8.53; מוריס כותב בטעות, שבן-גוריון היה 'אז בחופשה בשדה-בוקר', בני מוריס, מלחמות הגבול, תל-אביב 1996 (להלן: מוריס, מלחמות הגבול), עמ' 258.
14. טל, תפיסת הביטחון, עמ' 126.
15. ממשלה סה/שי"ג, 9.8.53; יש להניח שבסקירת לבון על ענייני ביטחון בממשלה, ב 12 באוגוסט 1953, שלא נרשמה בפרוטוקול, נכלל דיווח על המצב. מבלי לבקש אישור הממשלה על 'נקם ושילם', מה שלא היה נהוג. ממשלה סו/שי"ג, 12.8.53.
16. מוריס, מלחמות הגבול, עמ' 252-253.
17. שם.
18. רישום דברי מקלף שנאמרו ב 11.11.60, זכרון דברים בכתב-ידו של עברון ובחתימתו וחתימת יוסף איתן, מ 16.11.60. החתימה של יוסף איתן היא ללא ספק אותנטית, מאחר והיא מופיעה על מסמכים רבים בארכיון צה"ל.
19. כמו כן אין זה נכון שבן-גוריון היה אז בחופשה בטבריה, השווה למשל בר-זוהר, בן-גוריון, כךך ב, תל-אביב 1977, עמ' 974, בן-גוריון, דברים כהווייתם, תל-אביב 1965,

ב 17 באוקטובר, לאחר הפעולה, קבע בן-גוריון, שעל פעולות תגמול יחליט שר הביטחון בידיעת ראש הממשלה ושר החוץ.²⁰ כלומר, גם לאחר קיביה, סבר בן-גוריון, ששר הביטחון מוסמך להחליט על פעולת תגמול. בפתיחת הדיון בממשלה ב 18 באוקטובר 1953, בהשתתפות הרמטכ"ל, מרדכי מקלף, התחמק בן-גוריון מאחריותו לקיביה.²¹ היו מהשרים שמתחו ביקורת על אי-שיתוף הממשלה בהחלטה בטענה שהאישור שהעניקה הממשלה לשר הביטחון ביוני אותה שנה,²² פקע תוקפו לפני הפעולה בקיביה. כיוון שלבון לא התחמק מאחריותו לקיביה ואף לא גילה מי עוד היה שותף להחלטה, שכן פעולה כזו הייתה בסמכותו כממלא מקום שר הביטחון – לגלג השר משה חיים שפירא על השר 'הגדול' לבון, ש'האומה לא מסרה הכרעה זו בידי איש אחד'. גם שרת, שלבון הבהיר לו כי הוא נועץ בבן-גוריון בעניין הפעולה, לא גילה זאת לשרים בדיון בממשלה בעקבות קיביה, כי בכך היה מציג בגלוי את בן-גוריון כמתחמק מאחריות.²³ שרת, שביקר את הפעולה, הביע השערה 'שיתכן שלשר הביטחון הייתה הפתעה, כאשר באים ואומרים לו: תהיה פעולה, ואין אומרים לו שתהיה פעולה אחרת מאשר הייתה עד עכשיו'. על כל פנים, אילו הוא, שרת, היה מעלה על הדעת את אופייה של פעולת קיביה, היה 'מוציא את חברי הממשלה אפילו ממיטותיהם'.²⁴

כידוע, בן-גוריון הכריז באורח פומבי שלא צה"ל ביצע את פעולת קיביה, כי אם 'תושבי הספר'. ב 20 באוקטובר 1953 שרת נדהם מן 'השקט הקר' שבו חזר לבון על השקר הפומבי של בן-גוריון בפני ועדת החוץ והביטחון של הכנסת.²⁵ 'השקט הקר' הזה לא הגביר את אמונו של שרת בלבון.

(להלן: דברים כהווייתם), עמ' 14; ביום 12.10 היה בחדרו במשרד ראש הממשלה בירושלים. ביום 13.10.53 לבון הודיע לשרת בערב כי עומדים לבצע 'מעשי תגובה כלפי ההתפרעויות האחרונות באזור ספר הירדן, שהגיעו לשיאן בהריגת אשה ושני ילדיה ביהוד [אמש, אחר חצות]. שרת לא התנגד. למחרת ב 14.10.53 התנהל הוויכוח בין לבון לשרת אבל לבון לא טען שהיחידות כבר יצאו למבצע. השוו: מוריס, מלחמות הגבול, עמ' 276 לשרת, יומן אישי 34-37. כל הדיבורים מתנהלים בין שרת ללבון ובין שרת לבן-גוריון שגם הוא נמצא בירושלים; וראו שלום עשת לאשכול, 10.8.65, ארכיון אשכול (להלן: א"ש).

20. יוב"ג, 22.10.53.

21. רק לימים ינסה בן-גוריון להגיד לא-אמת, כאילו בכלל לא ידע על הפעולה ולבון אמר לו שהיא נעשתה על ידי תושבי הספר. דברים כהווייתם, עמ' 14; על ניסיונו של שבתאי טבת לשחרר את בן-גוריון מאחריות לקיביה, השוו: מוריס, מלחמות הגבול, עמ' 566, הערה 87.

22. ההחלטה התקבלה ברוב של 9:2. ימימה רוזנטל (עורכת), תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, ירושלים תשנ"ו (להלן: רוזנטל, תעודות), תעודה מס' 261, עמ' 468.

23. מוריס, מלחמות הגבול, עמ' 263.

24. ממשלה, 18.10.53, מס' 444; רוזנטל, תעודות, עמ' 769-771.

25. שרת, יומן אישי, 20.10.53, עמ' 58.

בתחילת השנה בה כיהן שרת כראש הממשלה עם לבון כשר הביטחון, בעוד בן-גוריון שוהה בשדה-בוקר, כבר שרר אי-אמון בין השניים. ואי-אמון זה גדל בעקבות הסיפור הכוזב ששתלו שמעון פרס וחבורתו אצל שרת, דהיינו, שלבון זייף את פקודת קיביה. למעשה היו שתי פקודות, שהחמורה ביניהן הייתה 'מקסימום אבידות בנפש'. נבצר משרת לפענח את עמדת לבון – כלום ניצב הוא לצד הרמטכ"ל האקטיביסטי דיין או לצידו-הוא, המדינאי המתון:

'היתי על בחור זה ששמו משה דיין [...] מוח בלתי רגיל, נוקב ובעל אמצאות, אבל אופי עיקש ופתלתול ויושר גמיש ביותר. עכשיו יהיה רמטכ"ל ואני אהיה רה"מ ופנחס לבון בינינו י"ם שלישי"²⁶.

אולם, לא רק פעולות הגמול החשידו בעיניו את לבון כמצדד באקטיביזם, כי גם עמדות לבון ביחס למפעל המים. לאחר עליית הרפובליקנים לשלטון בראשית 1953, גובש במדיניות החוץ של ארצות-הברית, קו פרו-ערבי במזרח התיכון.²⁷ באוקטובר 1953, סמוך לפרשת קיביה, הושעה הסיוע האמריקני לישראל, בניסיון ללחוץ עליה להפסיק את הטיית מי הירדן בגשר בנות-יעקב. הניסיון של ישראל להטות את מי הירדן נכלל בתכנית המוביל הארצי, שיזמה ביולי 1953. סוריה התנגדה, ומאחר שהחפירה התבצעה באזור המפורז, העניקה מועצת הביטחון גיבוי לטענות הסורים נגד המפעל הישראלי החד-צדדי. כשהישראלים ניסו להתעקש – הושעה הסיוע האמריקני וסוף דבר שישראל הפסיקה את החפירה לשנים ארוכות.

לבון, בתפקידו כממלא מקום שר הביטחון, היה פחות מתון מכפי שהיה לפני מינויו. הוא הודיע שישראל תמשיך בעבודה במפעל הירדן. בנאום חריף בוועידת איחוד הקבוצות והקיבוצים אמר, כי מנגנון שביתת הנשק לא מנע את מעשי הרצח, החבלה ומלחמת הגרילה, וכל עיסוקו הוא חלוקת ציונים לשני הצדדים. הוא הישווה את אלה 'המתקפלים' מול תכתיבי ארצות-הברית למפ"ם המתגמדת בפני הסובייטים.²⁸

בהסכמי שביתת הנשק הכל שובת: השלום, השאיפה לשלום, האפשרות לחיות חיים שלווים [...] ורק הנשק אינו שובת ומופעל

26. שרת, יומן אישי, עמ' 194.

27. ראשית הקו הפרו ערבי נעוצה קודם לכן, בגישה החיובית של ארצות-הברית למשטרים הצבאיים שקמו בסוריה ובמצרים, חו"ב, 30.7.52, ובהשאת העוזר לענייני המזרח התיכון ואפריקה, הנרי ביירוד, בתפקידים חשובים במחלקת המדינה, למרות שלא היה רפובליקאי. שרת היה ער לסכנה של המפנה, מה גם שהעיתונות בארה"ב ובארץ בישרה עליו ממקורות של מחלקת המדינה, אבל שרת טען שדאלס, על כל פנים, אוהד למדי ישראל, חו"ב, 17.3.53. אבא אבן כפר בחומרתו של המפנה בממשל של אייזנהאור, חו"ב, 1.9.53.

28. נאום לבון בוועידת האיחוד, 30.10.53, ארכיון לבון (להלן: א'ל), ט 221/2.

יום יום ושבווע שבווע על ידי מדינות ערב במלחמת גרילה שיטתית [...] שיטת שביתת הנשק [...] מושתתת על כוונות זדון מצד ארצות ערב לפתוח נגדנו במלחמת השמדה טוטאלית ברגע שיהיו מוכנים לכך ועד אז להחלישנו על ידי הסגר והקזת דם בלתי פוסקת.

לטעמו של שרת היה נאום לבון 'פוגרומי' ומזעזע, וגם לבון חשב שנאומו חמור, ושבעקבותיו היו צריכים לגרשו מהממשלה.²⁹ לבון טען שמותר להיענות להפסקה קלה בחפירת התעלה להטיית הירדן, אך אסור לדחות את ביצוע המוביל הארצי. לבון בפירוש ביקר את הדיפלומטיה הישראלית, שמהירה להתפשר בעניין המוביל הארצי, ומתוך כך הקלה על המעצמות את הנטייה לפייס את הערבים.³⁰ בעקבות הווטו שהטילה ברית המועצות על החלטה שיזמו מעצמות המערב במועצת הביטחון בעניין ערוץ הירדן, לבון היה שותף לדעת ראש הממשלה והשרים שלא לחדש מיד את העבודה בערוץ הירדן, אך להודיע למעצמות המערב כי ישראל תבוא מיד בדברים עם בעלי הקרקעות באזור המפורז כדי להימנע מכל פגיעה בהם בעת המשך העבודה. ללא לחץ מצד ישראל על כוונתה לחדש את העבודה בערוץ הירדן, לא תבוא הסכמה מהמעצמות, והמוביל הארצי יידחה לזמן רב,³¹ כפי שבאמת קרה.

בהשוואה לרמטכ"ל דיין, שנכנס לתפקידו בדצמבר 1953, לבון לא היה קיצוני, אבל לנוכח המדיניות האמריקנית הפרו ערבית הוא טען שעל ישראל להתעקש על הדברים החיוניים עבורה.³² חבריו השרים שאלו אותו אם לא איכפת לו כאשר נרשם בפרוטוקול הממשלה מה שהוא מציע לגבי מפעל הירדן: 'להמשיך בקו שבו התחלנו, זאת אומרת בכל אמצעי החכמה והעורמה וההשתמטות להרוויח זמן מכסימלי אפשרי' בחפירת הערוץ להטיית הירדן מפני שהאו"ם מנסה לאלץ את ישראל להפסיק. לבון דהים את השרים בגלוי ליבו: 'פרוטוקול זה אינו מתפרסם, איני מתבייש באמצעים האלה'. ואמנם, הוא יזם את קיצור הזמן ההכרחי לחפירה. לאחר שלבון בחן בעצמו את העבודה הוא הצטער על כך ש'סמכנו יותר מדי על המומחים'. הוא הושיב את המומחים למוביל הארצי ושידל אותם להתחשב עם האילוף המדיני ולתכנן מחדש את החפירה כך שתוך עשרים יום היא תסתיים. לבון הפציר בממלא מקום ראש

29. שרת, יומן אישי, עמ' 101; לבון בישיבת מטכ"ל, 27.7.54, א"ל.

30. ממשלה יח/שי"ד 20.12.53. לבון ידע שמפיצים עליו שמועות כקיצוני, בין היתר ביחס לערוץ הירדן. כך העיר לשרת העבודה גולדה מאיר שלא הוא שהחליט על פתיחת העבודות בערוץ הירדן כפי שמייחסים לו, ממשלה יג/שי"ד, 22.11.53, והשוו רישום מאד לא ברור של ראיון מקלף לבר-זוהר, ארכיון פרטי של בר-זוהר.

31. ממשלה יח/שי"ד, 20.12.53; כג/שי"ד, 24.1.54.

32. ממשלה ד/שי"ד, 4.10.53.

הממשלה שרת לעשות הכל כדי לסיים את החפירה ולהעמיד את האו"ם בפני עובדות מוגמרות: 'אתה חייב לקחת על עצמך את הסיכון הזה'. יש לרכז את כל המכונות ולחפור יומם ולילה, כל עוד הדו"ח של הגנרל בניקה הטוען שעל ישראל להפסיק את העבודה עושה דרכו במסדרונות האו"ם. לבון טען שיש להפריד בין החפירה להטיית המים, כי הוא איננו נמנה על אותם האנשים הרוצים במהלכים הפגנתיים נגד האו"ם. 'איך אני מוכן עכשיו להסתבך בעניין-המים'.³³ בעניין המוביל הארצי לבון היה אקטיביסט יותר משרת ואפילו יותר מדיין, שנסע לסייע בידי השגריר אבא אבן בדיוני האו"ם על הפעולה בקיביה ועל חפירת ערוץ הירדן. לבון טען שהחשוב מכל הוא לסיים את החפירה באזור המפורז גם ללא הטיית המים מערוץ הירדן המקורי, על מנת להעמיד את הסורים ואת ארה"ב בפני עובדה מוגמרת. הוא ביקר שוב ושוב במקום החפירה, נפגש עם הצוותים ותכנן כך שהסורים עצמם, אם אך יירו במחסום של מי הירדן – יגרמו בכך להטיית הירדן אל הערוץ החדש.³⁴

יקצר המצע מכדי לתאר איך ראשי מערכת הביטחון, בקנוניה משותפת שלאחר מעשה, ייחסו את ההוראה על פעולות החבלה במצרים שנעשו ביולי 1954 ללבון.³⁵ הדבר ייעשה רק בתמצית על מנת להתמקד ביחסי שרת-לבון: ב 24 ביולי דיווח רדיו דמשק על כישלון של פעולות חבלה בבתי קולנוע בקהיר ובאלכסנדריה, שאירעו יום קודם. ב 25 ביולי, בערב, קיבל ראש אמ"ן, בנימין גבלי, מברק מאלעד שרשת הריגול והחבלה של אמ"ן במצרים התמוטטה, מבלי שגבלי יודיע על כך ללבון. ב 26 ביולי הודיע עיתון הארץ על מעצרו של 3 יהודים, 'שנמצאו אצלם פצצות דומות לאלו שהיו בספריה האמריקנית באלכסנדריה'. יהודי נוסף נעצר עם פצצה בקולנוע.³⁶ לבון סימן את הידיעות: נעצרו 'יהודים באלכסנדריה נאשמים בחבלה' ועוד פרטים. אפי עברון, ראש הלשכה של לבון, טלפן לגבלי בשם השר, ושאל מה קרה. גבלי שלח לשר פתק בכתב ידו: 'הבקר הגיענו מברק ראשון המציין שאנשינו הם בין הנעצרים באלכסנדריה. פרטים ומסיבות המעצר לא נכללו במברק זה. בינתיים נקטנו באמצעים למניעת תקלות נוספות'.³⁷ באותו יום נקרא איסר הראל אל ראש הממשלה כדי להסביר מה קרה במצרים. הראל קרא לגבלי וזה הודה: 'אנשינו ביצעו את זה. לא היו הוראות לבצע היו הוראות לכוננות, לתכנון'. גבלי סיפר לאיסר יותר משסיפר ללבון, ולכן שרת ידע יותר מלבון. איסר הראל הוסיף,

33. ממשלה ה/שי"ד, 11.10.53.

34. ממשלה ט/שי"ד, 25.10.53.

35. אייל כפכפי, לבון – אנטי-משיח, תל-אביב 1998, פרק 26.

36. גבלי לרמטכ"ל, 25.7.54, ארכיון צה"ל, 282/77/16.

37. פתק של גבלי על גבי נייר של אג"ם/ממ"ן, 26.7.54, א"ל.

שאיננו מאמין לגבלי, 'שמה שקרה במצרים לא היה לפי הוראות'. אך איסר, שלא האמין לגבלי, הזהיר אותו, ששר הביטחון ינסה להטיל עליו את האשמה.³⁸ למחרת, ב 27 ביולי, בישיבת ועדת חמשת שרי מפא"י הבכירים (שרת, לבון, ארן, אשכול, גולדה) כבר ידעו המשתתפים מפי העיתונות הישראלית, על המעצרים במצרים, והדבר נידון בין יתר ענייני היום.³⁹

לבון אמר לשרת, כי לגבי המעצרים במצרים יש 'משהו מאוד תמוה, סתום', אבל שניהם הסכימו לדחות החקירה מחשש למנוע כל דליפה המאשרת שישראל הפעילה את העצורים במצרים, דליפה שעלולה להיות פטאלית.⁴⁰ ועדת השרים ממפא"י דנה במעשי היחידה 131 במצרים גם בשבוע הראשון של אוגוסט, ועסקה גם בקביעת הסמכויות על יחידה 131, שחבריה נפלו כעת בשבי.⁴¹

שמעון פרס, מנכ"ל משרד הביטחון, לא החמיץ הזדמנות לחתור תחת השר הממונה עליו. לבון עומד 'להמיט אסון' על המדינה והוא 'הרפתקן פוליטי ודורך על גופות בני אדם'.⁴² לגולדה אמר פרס, שמלבד הזיוף שלבון זייף את פקודת קיביה, הוא גם נתן הוראות להפציץ בבגדד ובאנקרה, להרעיל בארות,⁴³ בדרכים 'בלתי אורתודוכסיות'.⁴⁴ גולדה סיפרה זאת לשרת והוסיפה שגם בן-גוריון אמר לפרס שהוא רוצה בהתפטרות לבון וגם היא רוצה בכך. שרת כתב ביומנו ומנה את כל פשעי לבון: 'זיוף פקודת קיביה: להרוג ולהשמיד, הכל יודעים כי מרמה את ראש הממשלה, מרמים אותו'.

השמועות על מתן הוראות יוצאות דופן על ידי לבון, בניגוד לדיבורים ציניים קיצוניים שלו, לא היה להן ככל הנראה, על מה לסמוך.⁴⁶ אין להניח שלבון נתן הוראות להפציץ את אנקרה ובגדאד.⁴⁷ פרס שמע כמו אוזניו שלבון לא אישר אפילו את תכניות דיין לצלם בעיראק. אך גולדה עדיין האמינה לפרס. ושרת האמין שלבון נתן הוראות מסמרות שיער, וכן 'כיזב וכיחד וסילף כתובים

38. פרוטוקול ועדת אולשן-דורי (להלן: אולשד"ו), ארכיון צה"ל, 2349.

39. שרת, יומן אישי, עמ' 560. ציטוט חלקי, טבת, קלב"ן, עמ' 60.

40. עדות שרת בחו"ב 17.10.60; שרת, יומן אישי, עמ' 755.

41. אם כי, ככל הנראה המסקנות לא יושמו בינתיים, ארכיון צה"ל, 2349.

42. יומן ארגוב, 10.8.54, ארכיון צה"ל, 908.

43. 'הוראות מסוכנות', מן היסוד, 4.2.65; כדי להבין את סוג ההאשמות נגד לבון ראה, למשל,

פרוטוקול הכנסת, 24.6.52, דברי הכנסת, כרך 12, עמ' 2406; עמוס נבו, 'מול כיתת יורים',

ידיעות אחרונות, 21.5.93, יעקב שרת, 'רק הודות ליומן', 'על כוונות שר הביטחון לבון....',

דבר, 24.9.92. נחום ברנע, 'מי לא נתן את ההוראה', דבר השבוע, 26.1.79.

44. חו"ב, 31.5.55, עמ' 14, ג"מ, א/7564/11.

45. היומן האישי המקורי בארכיון הצינוני המרכזי. יעקב שרת השמיט קטע קצר, ובמקום זה

הכניס מלים על פי בר-זהר, בן-גוריון. יעקב שרת, 'רק הודות ליומן', דבר, 24.9.92.

46. עדות חיים ישראלי, 28.10.92.

47. עדויות זאב לכיש.

בדיווחיו, עד שממנו ראו וכך עשו גם פקודיו.⁴⁸ שרת לא קרא ללבון לכירור השמועות המחרידות, וסיכם לגבי שר הביטחון שלו: 'טירוף'. אולי בגלל התמכרותו של לבון לאלכוהול.

בינתיים חזר ארצה הרמטכ"ל דיין ששהה בחו"ל מה 11 ביולי, וביקש מגבלי שיכתוב דו"ח על מה שהתחולל במצרים, אולם, גבלי לא נענה. בעת היעדרו של גבלי מהארץ, ביקש דיין ממרדכי בנצור, מפקד היחידה 131 באמ"ן, לכתוב דו"ח. בדו"ח תיאר בנצור כיצד קיבל מגבלי הוראה להפעלת החוליות במצרים.⁴⁹ בעקבות קריאת הדו"ח שהועבר אליו, הכחיש לבון שהוא נתן הוראה לגבלי. נמצא שהאשמה נופלת על כתפי גבלי. זה האחרון התייעץ עם דיין ופרס.⁵⁰ דיין ביקש ממנו לכתוב מסמך, בו יודגש 'שההוראה הייתה משר הביטחון', שאם לא כן, חשש דיין, 'אפשר היה לתבוע ממני בירורים',⁵¹ שכן לפי דו"ח בנצור, ההוראה ניתנה בסוף מאי או בראשית יוני, כשדיין היה בארץ.

באחד בנובמבר 1954 העביר גבלי לדיין דו"ח בזו הלשון:

ביום 16.7.54 נתקיים דיון בבית שר הביטחון בנושא 'משמעות הפיניו הבריטי מסואץ' והשתתפו בו שר הביטחון, אלוף אבירר, סגן אלוף יובל נאמן, מר אפרים עברון ואנוכי. בשעת הדיון נשאלתי על אפשרות הפעלת 131 נגד אובייקטים בריטיים ותשובתי הייתה חיובית מבחינה מבצעית. לאחר סיום הישיבה נתבקשתי על ידי שר הביטחון להישאר. לאחר מכן הודיעני שר הביטחון להורות ל 131 לפעול נגד אלמנטים בריטיים.

דיין לא היה מרוצה מהדו"ח של גבלי וערך אותו, 'מבלי להעלים את המקור'.⁵² דיין היה מעונין בהפרדה בין ההוראה מסוף מאי-ראשית יוני להפעלת החוליות והפעולות הראשונות, שהחלו מ 2 ביולי, בעוד הוא עצמו שהה בארץ, לבין הפעולה האחרונה, שבאה לאחר ההוראות שנשלחו מהארץ ב 17 וב 18 ביולי. דיין מחק את הדיווח המקורי של גבלי, ממנו השתמע שהפעלת החוליות נידונה לא רק בשיחה בארבע עינים של גבלי עם לבון.⁵³ בישיבת מטכ"ל שנערכה ב 1 בנובמבר מסר דיין: 'זאת הייתה הוראה משר הביטחון לראש אמ"ן. המטרה הייתה לשבש את פינאי הסואץ על ידי פעולות אשר תיראנה

48. שרת, יומן אישי, עמ' 767.

49. אולשד"ר 6.1.55, א.צ. 2349.

50. אולשד"ר 5.1.55, א.צ. 2349.

51. חגי אשד, נוסח ראשון של מי נתן את ההוראה (להלן: אשד, נוסח ראשון), ארכיון תק"ם (להלן: אק"מ), אפעל 15, אלון, עמ' 14.

52. הנ"ל, מי נתן את ההוראה, ירושלים 1979 (להלן: אשד, מי נתן), עמ' 259-264.

53. שם, עמ' 259-264.

כאילו נעשו על ידי המצרים.⁵⁴ הרמטכ"ל הגיש בפורום המטכ"ל כתב אישום נגד שר הביטחון, בלי להודיע לו מראש, ובהיעדרו. אפי עברון, שנכח בישיבה זו דיווח על תוכנה ללבון, והשר ביקש את הפרוטוקול. דיין צירף אל הפרוטוקול של ישיבת המטכ"ל את דו"ח גבלי המקוצר. שני המסמכים האשימו את לבון במתן ההוראה. בפעם הראשונה נאשם לבון בהוראה לחבלות במצרים. הוא הפריד בין האחריות הפרלמנטרית, שקיבל על עצמו כשר הביטחון, לבין מתן ההוראה. 'יכול היה להיות רק קו אחד של חקירה שנשאר פתוח בשבילי זה היה הקו בין ראש אמ"ן והרמטכ"ל. שום קו אחר לא היה יכול להיות'.⁵⁵

דיין רצה להרחיק את גבלי, ודן עם בן-גוריון על אפשרות מינויו של אהוד אבריאלי במקומו כראש אמ"ן. בן-גוריון השיב 'שיחכה – נראה איך יפלו הדברים'. הוא לא היה מעונין בחילופים שכן הועיד לאבריאלי תפקיד מושך יותר – להצטרף לרשימה לכנסת שתתמוך בבחירות אזוריות, ואז ישוב בן-גוריון לשלטון, וירכיב ממשלה שחבריה יהיו צעירים, 'ורק אחדים מהחברים הנוכחיים יישארו'.⁵⁶ בן-גוריון נפגש עם מטה מפא"י לקראת הבחירות להסתדרות,⁵⁷ והתכוון לשוב לשלטון ולכלול בממשלה העתידה גם חלק מה'זקנים' – את פרץ נפתלי, גולדה, שרת ואשכול – בלי לבון. הרמטכ"ל הפוליטי דיין סבור היה סבור ש'לבון מרגיש כנראה בהתערערות מעמדו, היות ולמול שניים כבן-גוריון ושרת ששניהם אינם תומכים בו היום, ספק אם יוכל להחזיק מעמד יותר מאשר עד הבחירות'.⁵⁸

שרת התלבט אם להחליף את שר הביטחון לבון, בגלל היחסים המתוחים ביניהם. מצד שני העריך, שאם בן-גוריון יחזור לממשלה יצטרך הוא עצמו לפרוש. גם דיין, פרס וחבריהם חשבו שעל שרת לפרוש מניהול המדיניות, והם יעדו לו את תפקיד שר החינוך, או 'נשיא האוניברסיטה'.⁵⁹

שני הצדדים: דיין וגבלי מצד אחד ולבון מצד שני, אספו חומר לקראת החקירה. ההבדל ביניהם היה ביצירתיות: לבון הסתפק באיסוף, אולם, יריביו היו יצירתיים יותר: הם התחבטו איך לתקן את הדו"ח האמיתי של בנצור מה 5

54. פרוטוקול המטכ"ל, 1.11.54, א.צ. 282/77/17.

55. אולשד"ן, א.צ. 2349.

56. יוב"ג, 12.12.54.

57. 'בן-גוריון מתווה למטה מפא"י', למרחב, 20.12.54.

58. יומן לשכת הרמטכ"ל (להלן: 'ילה"ר'), 14.12.54, 17.12.54; א.צ. 1/73/127.

59. יומן ארגוב, 12.9.54, א.צ. 908; שרת, יומן אישי, עמ' 576, 583; עדות דוד אשכול,

19.7.91, מצפן, 24.9.54. יעקב צור, יומן פאריס, תל-אביב 1968, עמ' 95.

באוקטובר, לפיו כל הפעולות במצרים, החל מה 2 ביולי – נעשו על ידי החוליות. בנצור הכחיש עכשיו את התאריכים שכתב בדו"ח שלו.⁶⁰

לבון שם לב שרק בסוף דצמבר שינו אנשי אמ"ן את גרסתם. עכשיו טענו כי החוליות ביצעו בעצם רק פעולה אחת – שבה נתפסו.⁶¹ לבון עמד על דעתו שכל פעולות החבלה ביולי הן מסכת אחת, כמו גם שב 16 ביולי 'לא התקיימה שום ישיבה ושום שיחה' שלו עם גבלי.⁶² כיוון שזמתו להחליף את גבלי באהוד אבריאלי, נבלמה על ידי בן-גוריון, החליט דיין בהידברות עם גבלי, לדחות כל חילופין,⁶³ אולם, מינה את יובל נאמן לסגנו של גבלי.

בראשית 1955 ביקש לבון משרת להקים ועדת חקירה חשאית, כדי שיוכל להוכיח בפניה שלא הוא נתן את ההוראה. שרת הסכים אם כי ללא התלהבות, כי עדיין חשש לחיי הנאשמים אם תאושר ההוראה של ישראל לחבלות. אבל שרת לא ראה שום אפשרות מוסרית שלא להיענות להפצרתו של שר הביטחון לערוך חקירה.⁶⁴ לוי אשכול ופנחס ספיר התנגדו לחקירה – מפחד פתיחת תיבת פנדורה במשרד הביטחון. גולדה מאיר תמכה. גם דיין התנגד לחקירה.⁶⁵

שרת הניח שלבון אשם בדרך כלשהי באסון מצרים. הוא גיבש סברה כפולה, לפיה לבון אישר את קו הפעולה לאחר מעשה, וש'המעשים נעשו והמאסרים בוצעו לאחר שהוא אישר את הקו' הכללי של הפעולה.⁶⁶ שרת ייחס ללבון, ולא לייריביו, את האחריות על 'פריעת המוסר הממלכתי בצבא והשלטת משטר של יחסי לא אמת בתוכו'.⁶⁷ שרת היה משוכנע כי על לבון ללכת. הוא דחה את ח"כ יונה כסה אשר הזהירו, שלבון עשוי להתאבד, כי דיין ופרס קשרו קשר לחסלו מבחינה ציבורית.⁶⁸

חברי ועדת החקירה שמונתה ב 2 בינואר 1955 היו נשיא בית המשפט העליון השופט יצחק אולשן והרמטכ"ל הראשון, יעקב דורי. לבון תבע שהוועדה תדון רק בענייני מצרים;⁶⁹ תחילה נענה לו שרת וניסח ברוח זו את ההנחיות לוועדה, אולם, במהלך החקירה ביטל את הסייג והרשה שהחקירה

60. ילה"ר, 28.12.54, א.צ. 1/73/127.

61. עותק של דברי לבון בממשלה ובוועדת החוץ והביטחון עם סימונים ותיקונים בכתב ידו, ללא תאריך, ארכיון פרטי, לוי יצחק הירושלמי.

62. ארכיון צה"ל, 282/77/17.

63. ילה"ר, 29.12.54; השווה מגמתיות טבת, קלב"ן, תל-אביב 1992, עמ' 95, כאילו דיין לא נפגש עם גבלי אלא תכנן בלעדיו. השווה, 'אינפורמציה מגמתית ומסולפת' בעניין אחר, 'ש' אפלביוס ואחרים נגד עמוס בן-גוריון', פסקי דין, כרך י"ד, עמ' 1262.

64. חו"ב, 21.2.55.

65. אשד, נוסח ראשון, עמ' 3.

66. פתק של משה שרת לארן, 27.12.54, בתוך: שרת, 'יומן אישי, עמ' 608.

67. שרת, 'יומן אישי, עמ' 623.

68. שם, עמ' 629.

69. חו"ב, 17.10.60.

תתפרש גם על תחומים אחרים שבין שר הביטחון לכפופים אליו. לבון אמר לו, שזו טעות קשה, שתפתח פתח להשמצתו על ידי יריביו. הוא יעץ לוועדה לשימוע את הרמטכ"ל, את גבלי, את אברי אלעד ואולי את בנצור,⁷⁰ והופתע כשפרס העיד לפני הוועדה.

לבון דבק בדו"ח בנצור מ 5 באוקטובר 1954, לפיו החוליות במצרים פעלו על פי הוראות שניתנו בסוף מאי ראשית יוני, והפעולות התבצעו ב 2 ב 14 וב 23 ביולי, שאז נתפסו חברי הרשת. גבלי הגיש את ההעתק המזויף של מכתבו מן ה 19 ביולי 1954 לרמטכ"ל, שבו הוסיפה מזכירתו, דליה כרמל, פסקה על ההוראה שלבון כאילו נתן. עד אז לבון לא ידע על קיום המכתב והחוקרים הציגו אותו בפניו, במפתיע, רק בעדותו האחרונה בפניהם. החוקרים – וכן גם שרת עצמו, הושפעו מההשמצות על לבון, כגון הוראות מסמרות שער, מן הסוג שפרס סיפר לגולדה.

גבלי, במיוחד, הרבה בהשמצות,⁷¹ ואיסר הראל הוסיף כהנה וכהנה – אך ורק על סמך שמועות שהגיעו לאוזניו.⁷² איסר הראל ייחס שוב ללבון 'טירוף', המבלבל את פקודיו: אם שר הביטחון 'מנהל קונספירציה נגד ראש הממשלה', ונעשות פעולות בלי להודיע עליהן, כי אז גם גבלי 'מרשה לעצמו והרמטכ"ל מרשה לעצמו ביחס לשר הביטחון'. הראל תבע משרת להדיח את לבון, שכן סמכויות מעין אלה יש להעניק אך ורק לבעלי 'שיווי משקל ויציבות מוסרית'.⁷³ שמעון פרס ניסה לערער את טיעוני לבון ובה 'ויכוח' בין לבון לבין דיין על השיגעון של לבון להפעיל את חוליות החבלות והטרור לעומת דיין המתון. הצרות החלו כשלבון הפסיק להתייעץ עם בן-גוריון – שלא לדבר על שרת, שדיין נטה להתייעץ עימו.⁷⁴ דיין בדה סיפור כי באמצע ישיבת מטכ"ל קרא לבון, ביזמתו, ליהושפט הרכבי לפוצץ את גשר מעאן, בלי לשתף את דיין בהחלטה.⁷⁵ דיין דיווח על עקיפות שלבון עקף את ראש הממשלה שרת, ורמז שאולי לבון היה לעתים במצב של שכרות. עם זאת הודה, ש'לבון פדנטי בענייני מבצעים בעלי משמעות מדינית, ולא פעם דרש ממני לפטר מפקדים'. כידוע, הדיח לבון את רחבעם זאבי מהמטכ"ל. ביחס לשמועות הזוועה על לבון כמרעיל בארות, טען דיין שהיזמה של לבון הייתה לבדוק אפשרויות,⁷⁶ והודה שלא קיבל הוראה מלבון לבצע פעולה מסוג זה.

70. עדות לבון בפני ועדת אולשן-דורי, 2.1.55, א"ל.

71. בר זהר, בן-גוריון, כרך ב', תל-אביב 1977, עמ' 1043.

72. עדות איסר הראל, 27.2.94, למחברת אייל כפכפי.

73. אולשן, ארכיון צה"ל, 2349.

74. דיין הכחיש בעדותו את הטענה האחרונה, ארכיון צה"ל, 890/73/2349.

75. עדות לבון בפני ועדת אולשן, 10.1.55, א"ל.

76. מושג על המדובר אפשר לקבל בדברי הכנסת, כרך 12, עמ' 2406.

טדי קולק, מנהל משרד ראש הממשלה, הבהיר לשרת, שיריכי לבון בצמרת משרד הביטחון וצה"ל 'קשרו קשר להבאיש ולהכשיל את השר. תפסו את האיש שבא מחו"ל [אברי אלעד], הדריכוהו במפורט כיצד יענה, ובכלל זה לימדו לשונו גם לכזב. ובכלל דאגו לתיאום העדויות למען סגור על לבון את מעגל ההרשעה'.⁷⁷ טדי קולק יעץ לסלק את לבון וגבלי – לא את דיין.

שרת ידע על הקנוניה של ראשי מערכת הביטחון נגד לבון, כולל ההדחה לעדות שקר, אך לא סיפר ללבון על כך.⁷⁸ שרת היה בטוח שלבון אשם, גם אם לא נתן את ההוראה, כי 'הטיף בלי הרף למעשים של טירוף דעת והרביץ בצמרת הצבא את התורה השטנית של הצתת מדורות במזרח התיכון, חרחור ריב, התנקשויות דמים, פגיעה ביעדים ובנכסים של המעצמות, מעשי יאוש והתאבדות'. שרת קבע כי לבון 'הוציא את צה"ל לתרבות רעה'.⁷⁹ בכוקר שבו העיד לבון את עדותו המסכמת בפני הוועדה, דאג פרס לפרסום ידיעה בלמרחב ולפיה הודיע בן-גוריון, שמינוי לבון היה 'המשגה של חייו'.⁸⁰

אולשן ודורי מסרו באופן חלקי ללבון מה שהאחרים העידו נגדו, דהיינו, שהוא מטורף קיצוני שעקף את הרמטכ"ל ונתן הוראות לפעולות חבלה. לבון הכחיש שנתן את ההוראות והוסיף שזוהי השיטה של יריביו: להוכיח שהוא, המטורף, נתן את ההוראה גם לחבלות במצרים.⁸¹ אפי עברון הזהיר את לבון, וטען שדרישתו לפיטורי המנכ"ל שלו, שמעון פרס, מוטעת; פרס עלול להתייצב נגדו ולהביא לתבוסתו.⁸² אפי עברון סיפר לשרת, כמו גם לטדי קולק, 'על הקשר הממאיר שקשרו ראשי המטה והמשרד נגד השר'. עברון חש שלבון עלול להתאבד, שרת לעומתו, ממש לא הבין איך לבון נשאר איתן בבטחונו בחפותו.⁸³ מסקנות ועדת החקירה הסודית, שהוגשו לראש הממשלה ב 12 בינואר 1955, היו תיקן. 'לא שוכנענו למעלה מכל ספק המתקבל על הדעת כי ראש אמ"ן לא קיבל הוראות משר הביטחון, עם זאת איננו בטוחים כי שר הביטחון אמנם נתן את ההוראות המיוחסות לו'. לבון נדהם במיוחד מטענת הוועדה כי המצרים 'לאחר שתפסו את אנשינו, הכריחו אותם להודות גם במה שלא עשו', כלומר החוקרים קבעו שהחוליות במצרים פעלו במועד אחד בלבד – ה 23 ביולי, שבו גם נתפסו, ולא הם ביצעו את הפעולות הקודמות, שלמעשה ביצעו במצרים ב 2 וב 14 ביולי. אולשן ודורי האמינו לסיפור הכוזבים של אלעד, וציינו

.77 שרת, יומן אישי, עמ' 637.

.78 ראו, למשל, עדות לבון, עמ' 97, א"ל.

.79 שרת, יומן אישי, 639.

.80 שרת, יומן אישי, עמ' 639.

.81 'הוראות מסוכנות', מן היסוד, 4.2.65. עדות לבון בפני ועדת אולשן, 10.1.55.

.82 עדות אפי עברון, 15.2.94.

.83 שרת, יומן אישי, עמ' 644.

שהוא השאיר עליהם רושם של אדם ישר. הם התייחסו באמון להעתק המכתב המזוייף של גבלי לדיין מה 19 ביולי.⁸⁴ היחיד בוועדת החוץ והבטחון של הכנסת שתפס כי את החבלות במצרים הפעילו הכפופים ללבון בלא ידיעתו, היה ח"כ יצחק בן-אהרון, אולם, לבון השיב לו רק שמתנהלת חקירה.⁸⁵ כלפי חוץ לבון הפגין קור רוח ושליטה עצמית, אך כלפי שרת הגיב ב'השתוללות של חרון עיוור'.⁸⁶ הכפופים לו, ובראשם שמעון פרס, הדליפו דברים נגד לבון באמצעות שליטתם בצנזורה, תוך התעלמות מהסכנות שארבו לאסירי-קהיר.⁸⁷ עכשיו גולדה, שרת והשר זלמן ארן חשבו אותה עת שיש להדיח את לבון. אשכול התנגד להדחתו, תבע להרחיק את שמעון פרס, ומתח ביקורת על דיין. ראובן ברקת, שהכיר את לבון מעבודתו בהסתדרות, בא לשכנע את שרת, שסילוקו של לבון יהיה אסון, אולם, שרת השיב:

לבון הוכיח כי גם באופיו גם בשכלו יש יסודות שטניים. הוא זמם מעשי זוועה שנמנעו הודות להתקוממותם של רמטכ"לים – עם כל נכונותם של אלה למעשי הרפתקנות. דיין היה מוכן לשוד מטוסים וחטיפת קצינים... אך הוא הזדעזע מההצעה של לבון להשתמש ב[אמצעים מסויימים] ברצועת עזה.

מקלף, שבעצמו תבע פעם יד חופשית לרצוח את שישאקלי, התחלחל כשלבון נתן פקודה (מסויימת).⁸⁸ שרת פסק: 'לבון אחראי לזוועה של קהיר גם אם גירסתו העובדתית נכונה במאה אחוז. הוא שיצר וטיפח בצבא את הרקע שאיפשר את מעשי הטירוף – שהכשיר גם את הפקודות הבלתי מוסמכות שניתנו בכיוון זה'.⁸⁹

שרת נהג באורח לא ממלכתי, כאשר נתן לגיסו, שאול אביגור, את פרוטוקול ועדת החקירה, בעוד שלשר הביטחון, ללבון, שהוא עצמו דרש את מינוי הוועדה, לא אפשרו לקרוא את הפרוטוקול. אביגור קרא, ואמר לשרת כי בכל מקרה השר אשם, שכן 'הראה לקציני צה"ל מופת של פעולה בלתי מוסמכת, העלמת דברים מראש הממשלה ומהממשלה, דיווח כוזב'.⁹⁰ יחד עם זאת,

84. ארכיון צה"ל, 17/282/77.

85. חו"ב, 18.1.55.

86. שרת, יומן אישי, עמ' 671.

87. יומן נחמיה ארגוב, 12.2.55, ארכיון צה"ל, 908; ב 7 בינואר כבר ידע עורך הארץ, שפרשת קהיר היא 'כישלון פלילי של לבון, וזאת, בטרם קבלת ה'תיקו' של הוועדה. שרת, יומן אישי, עמ' 633.

88. בניגוד לכך, דיין בהחיר בוועדת אולשן, שלבון לא נתן פקודות למעשים חריגים, אלא 'הוראה לבדוק'.

89. שרת, יומן אישי, עמ' 682.

90. שרת, יומן אישי, עמ' 685.

אביגור היה משוכנע, בניגוד לפסיקת הוועדה, שכל פעולות החבלה במצרים מראשית יולי 1954 נעשו על ידי החוליות של 131 על פי הוראות מהארץ. כלומר ההוראות הועברו והפעולות החלו לפני שהרמטכ"ל דיין נסע לחו"ל.

שרת סיכם: 'לבון לא יכול להשאיר שר הביטחון. דיין לא יכול להשאיר רמטכ"ל. גבלי אינו יכול להשאיר ראש אמ"ן'. הוא חשב להיפטר מגבלי בזמן הקרוב, ומלבון ודיין רק לאחר הבחירות. שרת קיבל את דעת לבון, שיש להחליף את גבלי, 'גם אם לא הוכח שהוא לא קיבל הוראה'.⁹¹ אפי עברון חלק על שרת, שיש לסלק את לבון, וטען ש'לא ייתכן כי קשר לחסל ינצח'.⁹²

ב 31 בינואר 1955 נתלו הנידונים בקהיר. דעת הקהל בישראל הייתה בהלם.⁹³ לבון חש שהוועדה תלתה בו את אשמת האסון. ב 2 בפברואר 1955 כתב לשרת מכתב התפטרות, ושלח העתק לבן-גוריון: אם שרת יבקש ממנו להתפטר בגין תפקודו כשר הביטחון, הוא תמיד מוכן לעשות זאת. אבל הוא איננו מוכן לשאת באשמה על התליות. מאחר שהפכו אותו מתובע לנאשם, הרי 'כפושע רגיל' זכאי היה לדעת במה מאשימים אותו, ולתת לו לקרוא את העדויות נגדו.

'במשך שתי החקירות, שנמשכו שבועות רבים הוחזקתי במצב של מנודה, לא אתה ולא חבר אחר, פרט לאשכול שרצה לשוחח אתי, אך איתו דוקא אני לא רציתי לשוחח, מטעמים שאנשים מהוגנים אולי לא יבינו'.⁹⁴ לא ברור למה התכוון לבון, אך המכתב שידר מצוקה קשה. חבריו התעלמו ממנו, כתב, כאילו היה 'חולה מגונה, אשר יש השמח לקיצו הקרוב ויש היוצא ידי חובתו במנוד ראש. הייתי אסור בנגיעה – והנני בא להודיעך: איני מוכן עוד להיות חבר לאנשים שחיסלו את חברותם אתי. הנני מודיע לך על התפטרותי מתפקידי כשר הביטחון וכחבר ממשלה'.

שרת לא ידע מי יכול לבוא במקום לבון בתפקיד שר הביטחון.⁹⁵ אשכול, שתמך בתביעת לבון להחליף את פרס, סירב בכל תוקף למלא את תפקיד שר הביטחון. הוא לא יעשה עצמו לצחוק בעיני הצבא, אמר.⁹⁶ לבון לא כפר באחריותו הפרלמנטרית, אך טען, שאיננו יכול לעבוד עם פרס ואחרים החותרים תחתיו ומקיפים אותו תרמית וזיוף. ארץ ואשכול הציעו, שפרס יישלח לזמן-מה

91. שרת, יומן אישי, עמ' 624, 666.

92. שרת, יומן אישי, עמ' 675.

93. עדות יצחק נשרי, 16.2.94.

94. לאשכול הוצע בזמנו תיק הביטחון, ובחכמה נהג כשסרב לקבלו. ייתכן כי ללבון היהיר לא היה נעים לשמוע מאשכול: 'אמרתי לך!'

95. מצוטט במכתב בן-גוריון לגולדה מאיר, 29.1.69. ראו: דברים כהווייתם, עמ' 12-22.

96. שרת, יומן אישי, עמ' 709.

לצרפת, ויעסוק שם ברכש. במטכ"ל נסתמנה אפשרות, שגבלי יעזוב את אמ"ן.⁹⁷ איסר הראל הזהיר את שרת, שגבלי הוא מינוי של בן-גוריון ואם יזיזו אותו יתערב בן-גוריון בפרשה. ואמנם היה זה בן-גוריון שלא אישר לדיין להחליף את גבלי. איסר הסביר שאסור לשרת לפגוע בגבלי ודיין – ויש לאיים על לבון בהחרמתו עד הוצאתו מהמפלגה.⁹⁸

שרת ניסה בכל זאת לתבוע התפטרות מגבלי, אבל גבלי איים לחשוף את סיבת פטוריו, ואת התפקיד שמילאה ישראל במעשי החבלה במצרים. שרת תבע מהרמטכ"ל לפטר את גבלי. דיין, שבעבר התכוון לעשות זאת, אך דחה את הפיטורין בגלל בקשת בן-גוריון, סירב עכשיו: 'חמישה יהודים סיכמו כי על לבון ללכת: שרת, דורי, אולשן, שאול, בן-גוריון. אלה הכירו באסון ששמו לבון ולאחר מכן במקום להוליך אותו – הוא תובע קורבנות שווא. מרצוני הטוב לא יחייבני לפטר את בנימין'.⁹⁹ שרת נסוג בגלל האיום של ראש אמ"ן לחשוף את סודות המבצע בקהיר, ובגלל סירוב הרמטכ"ל למלא את הוראת ראש הממשלה לפטר את גבלי.¹⁰⁰ שרת נכנע ללחץ הרמטכ"ל וראש אמ"ן ועכשיו ביטל גם את כוונתו לשלוח את שמעון פרס לצרפת. ראש הממשלה הודיע לשרי מפא"י, שאינו יכול לסלק את גבלי ופרס, כי הרמטכ"ל מתקומם נגד ראש הממשלה, המחפה על שר הביטחון, שהוועדה לא זיכתה אותו; ובינתיים תתפרסם מעורבות ישראל בחבלות במצרים ויתחולל אסון מדיני.

לבון הודיע, שאם זוהי הכרעת שרת הריהו מתפטר, כי שרת נכנע ללחץ הרמטכ"ל – וכי חבריו של לבון אינם בטוחים בצדקתו. שרת צפה בחרדה בלבון שהריק אל קרבו כוסית אחר כוסית מהקוניאק שבארון המשקאות, עד שאמר לחבריו ש'העניין נגמר', ויצא.¹⁰¹ עתה חשפו פרס ודובר צה"ל, נחמן קרני, בפני מאיר בן-גור, כתב למרחב, את הסוד הביטחוני של חבלות אמ"ן במצרים כדי לאלץ את לבון להתפטר, ולאיים על שרת שלא יירטעו לחשוף את סודות הביטחון, במאבקם נגד סמכות הממשלה. ב 14 וב 16 בפברואר פרסם למרחב בצורה מסולפת את מסקנות ועדת החקירה הסודית ביותר, שכאילו השר לבון הועמד לביורר בפני ועדה שנתמנתה על-ידי ראש הממשלה, אשר פסקה ששר הביטחון אשם.¹⁰²

97. ילה"ר, 6.2.55, ארכיון צה"ל, 127/73/1.

98. שרת, יומן אישי, עמ' 736.

99. שבועיים לאחר מכן, ב 20.2.55, מיד עם כניסת בן-גוריון למשרד הביטחון, סיכמו דיין ובן-גוריון להחליף את גבלי. חגי אשר, הנוסח הראשון, כרך א, עמ' 158, 171.

100. חו"ב, 17.10.60.

101. שרת, יומן אישי, עמ' 723.

102. באחדות העבודה ידעו בדיוק מי מסר את החומר לעיתונם והגדירו את הפרסום 'קנוניה' פוליטית משותפת של הצנזור, גבלי, שמעון פרס ונחמן קרני. אך בצנזורה כיזבו לראש

שרת המשיך בסירובו לתת ללבון לקרוא את העדויות, ובעיקר את עדותו של פרס, שהייתה חשובה במיוחד ללבון, כי הוא היה משוכנע שפרס השמיץ אותו. שרת הודיע ללבון שהארץ עומד לתבוע מחר את התפטרותו. לבון נרמז, והודיע ב 17 בפברואר על התפטרותו הסופית. לאחר שהתברר כי בן-גוריון מוכן לשוב למשרד הביטחון, ב 20 בפברואר הודיע שרת בישיבת הממשלה על החלטת לבון להתפטר. לבון קרא הודעה, בה ציין שהוא נושא באחריות פרלמנטרית להתקדמות בביצוע הקרבי, ברכש ובתחומים נוספים, בתקופת כהונתו כשר הביטחון,¹⁰³ והוא נושא באחריות הפרלמנטרית גם לכישלונות. ביחס לכישלון בקהיר אמר: 'הנני מודיע לכם בכל התוקף המוסרי שאדם מוכשר לו שהפעולות במצרים לא נעשו באישורי או בידיעתי. תביעת חקירה ממין זה מוכיחה שלבי היה מלא ביטחון בצדקתי'. לבון הביע ביטחון, ש'במוקדם או מאוחר יתגלה בצורה שאינה משאירה מקום לספק... שאין זו אלא עלילה שפלה'.¹⁰⁴ אחר שלח פתק לשרת: 'אני מניח שמותר לי להסתלק'. שרת אמר כמה דברים לשבחו, הביע צער על הליכתו, ולחץ בחוזקה את ידו, ולבון יצא משיבת הממשלה.

ב 21 בפברואר 1955 לבון דיווח בפני ועדת החוץ והביטחון על המחלוקת המדינית-בטחונית שלו עם שרת ומשהו על אסון מצרים. יצחק בן-אהרון, שכבר קודם לכן תפס שלבון לא נתן את ההוראה לחבלות במצרים, תבע הבהרות. שרת, שנכח בדיון, השיב, שוועדת אולשן-דורי טוענת, שהפעולות הראשונות לא נעשו על ידי יחידה 131. אך לבון הגיב בתקיפות: הפעולות ב 2 וב 14 ביולי נעשו על ידי אנשינו, על פי הנחיות מסוף מאי או ראשית יוני.

יצחק בן-אהרון היה משוכנע שהתפטרות לבון לא נבעה מחילוקי דעות מדיניים עם שרת. בן-אהרון שהיה אז אקטיביסט טען כי לבון היה מתון מדי, וממש כמו שרת הוא נכנע למדיניות האמריקנית לגבי ישראל. התפטרות שר הביטחון, קבע בן-אהרון, היא תוצאה של הריקבון בצמרות מפא"י וצה"ל, שם 'יש דיין ואין דין'. בן-אהרון קבע כי לבון נענש משום שהעז לתבוע את הרחקת עדי השקר, ושרת לא היה יכול למלא את התביעה, כי איננו בעל הבית. ישראל גלילי מהנהגת 'אחדות העבודה', ראה בפרשת הרוגי מצרים המשך לפרשת הרוגי בגדד בינואר 1952 – ביטוי למדיניות ההרפתקנית של בן-גוריון, שבה המטרה מקדשת את האמצעים. 'צה"ל עומד ברשותו של איש אחד' – וכאשר

הממשלה שרת, והאשימו את למרחב שלא הגיש את הידיעה בעיתון לצנזור. פרוטוקול הוועדה המדינית של אחדות העבודה, 20.2.55, אק"מ/13; טבת, קלב"ן, עמ' 198-199; שרת, יומן אישי, עמ' 732.

103. ימימה רוזנטל ואלי שאלתיאל (עורכים), דוד בן-גוריון, ירושלים תשנ"ז, עמ' 293.

104. א"ל.

לבון איים על מצב נוח זה הוא סולק.¹⁰⁵ אשכול ביקש משרת שישאיר את לבון בממשלה בתפקיד של שר בלי תיק, כנראה מבלי שהודיע ללבון על בקשתו, אך שרת סירב כי סיכם לעצמו שלבון: 'בכוח שכלו וכישרונו היה מסוגל להגיע לגדולות אילמלא באו סילופי אופיו והוציאוהו לתרבות רעה'.¹⁰⁶

במאי 1955 לאחר שבן-גוריון כבר היה שר הביטחון, הועלו על ידי ראש אמ"ן הטרי יהושפט הרכבי, חשדות לשיבוש הליכי חקירתה של ועדת אולשן-דורי, בן-גוריון ודיין החליטו שלא לעסוק בכך וככל הנראה לא יידעו את שר החוץ שרת על כך. כידוע – הקרבן הבא שיסולק מדרכם של בן-גוריון ו'צעיריו' היה המדיח; ואמנם, ביוני 1956 הודח שר החוץ משה שרת.¹⁰⁷

כאשר חודש הדיון בפרשה ב 1960 לאחר משפט אברי אלעד, מפקד החוליות במצרים, ועם חקירות ועדת כהן וועדת החוץ והביטחון של הכנסת בענייני הפרשה – בין שתי העדויות של לבון בפני ועדת החוץ והביטחון הופיע גם שרת.¹⁰⁸ שרת סיפר איך הרחיב את כתב הסמכות של ועדת אולשן-דורי, למורת רוחו של לבון, כך שהחקירה כללה את מסכת היחסים הכוללת של השר עם הכפופים אליו, ולא רק בפרשה המצרית.¹⁰⁹ חברי הוועדה התרשמו שעדויות לבון ושרת תומכות זו בזו.

ח"כ יעקב חזן טען נגד שרת, מדוע לא הדיח את ראש אמ"ן שנתן הוראות לפעולה ולא היה לו כל יסוד חוקי לחיתם, פעולה שהייתה עשויה לסכן את מעמדה הבינלאומי של מדינת ישראל... איך ראש ממשלה יכול היה לא לקבל את התביעה של שר הביטחון לפטר קצין כזה? אסור היה לשרת לקבל את ה'תיק' של ועדת אולשן ולהשאיר את 'צל הספק' על לבון וגבלי. שרת השיב, שהאילוץ היה המצב האובייקטיבי החיצוני; אם היה ממשיך בחקירות היה זה כאילו הכריז באוזני העולם כולו ש'אנו עשינו את זה'. עוד התקומם חזן על ששרת שמר בסוד את העדויות מפני שר הביטחון. שרת השיב, שאילו נתן ללבון את העדויות נגדו, כי אז 'האחרים', – ראשי מערכת הביטחון וצה"ל – היו מדליפים את הסוד, שחיי הנדונים במצרים תלויים בו.¹¹⁰ בכך הודה, שהיה נתון

105. פרוטוקול הוועדה המדינית של אחדות-העבודה, 22.2.55, אק"מ, 13/י"ב/14 ר/2.

106. שרת, יומן אישי, עמ' 740.

107. זכי שלום, 'התפטרות משה שרת מן הממשלה (יוני 1956) – היבטים מדיניים-בטחוניים, מפלגתיים ואישיים', הצינון, כרך כ (תשנ"ו), עמ' 259-297.

108. חו"ב, 17.10.60.

109. לאחר שבן-גוריון קיבל את העדות של שרת, הוא רשם לעצמו, בניגוד לה, שלבון דיבר עם שרת על הפעולות במצרים רק שלושה חודשים לאחר המאורע. רישום בן-גוריון,

17.10.60, ארכיון צה"ל, 2365.

110. חו"ב, 17.10.60.

לאיום סחיטה, שאם לא יודח לבון ראשי מערכת הביטחון יחשפו את סוד הטרור הישראלי נגד מצרים.¹¹¹

אשכול, ספיר, אלמוגי, משה דיין וארן באו לבן-גוריון בהצעה, לפיה משה שרת, אשר היה אז ראש הממשלה, יודיע, כי אילו היה רואה אז את החומר של ועדת כהן, לא היה מקבל את מסקנת ועדת אולשן-דורי ביחס למעורבות לבון בפרשת מצרים. הם הבטיחו לו שלבון יראה בכך סוף פסוק לפרשה. אבל בן-גוריון הבהיר שלא יסכים לשום פשרה.¹¹²

למרות הסתייגותו של בן-גוריון ניהל אשכול את המגעים עם שרת ועם לבון והאחרון הסכים לפשרה פושרת מאד. ב 25 באוקטובר הודיע שרת ב דבר, ש'אילו היו ידועות אז העובדות שנקבעו על ידי ועדת כהן, הייתה בהן הוכחה כבדת משקל לכך, כי ההאשמה שהוטלה באותם הימים על לבון לגבי האחריות הישירה לפרשה מסוימת, היא אשמת שווא'. שרת נשאל עוד: 'האם לא היה בידיעת העובדות האלה כדי לשנות או את עמדתך בשאלת התפטרותו של לבון?' והשיב: 'לא. גם אז לא הייתי רואה לעצמי מנוס מקבלת התפטרותו'.¹¹³ הגוססה המסוייגת מאד של שרת התקבלה על ידי לבון והוא הודיע, שמבחינתו הפרשה לא קיימת.¹¹⁴

כאמור, בן-גוריון לא השלים עם הפרשה ובעקבות הודעת שרת, בן-גוריון הודיע שלא ישב עם לבון בשום פורום. כמו כן תבע להעמיד את לבון למשפט המפלגה. הוא הציע להקים 'ועדת בוחן' – לשפוט את לבון.¹¹⁵ שרת לחץ על לבון להופיע בפני 'ועדת הבוחן',¹¹⁶ אך לבון התנגד, כי תחת לחץ בן-גוריון לא יהיה דיון ענייני.¹¹⁷ בן-גוריון איים¹¹⁸ שיתפטר מיד לכשיחזור מחופשתו,¹¹⁹ אם לבון לא יודח.

בשערי מרכז ההדחה של מפא"י, בשבת 4 בפברואר 1961, ניצבו מאות סטודנטים עם סיסמאות על סכנה לדמוקרטיה.¹²⁰ המשטרה, יחד עם בריונים

111. חו"ב, 17.10.60.

112. יוב"ג, 19.10.60.

113. שרת לאשכול, 24.10.60, א"ש.

114. ראו תיקון בכתב ידו לנוסח, תוך מחיקת 'ריהביליטיציה' שמישהו מעוזריו רשם לאחר מעשה, א"ש.

115. אנשי לבון ראו בהצעה זו הקמת 'בית דין שדה' של מפא"י על מנת לחסל את לבון. יונה יגול לאלמוגי, 16.1.61, א"ש.

116. פרוטוקול מזכירות מפא"י, 15.1.61, ארכיון מפא"י, בית ברל (להלן: ב"ב), 24/61.

117. לבון לחברי מזכירות מפא"י, 19.1.61, לבון לחברים, 16.1.61, א"ש.

118. בן-גוריון למ"ח עמישי, 28.1.61, א"ש.

119. חיים ישראלי אישר זאת. ראו: גרשון אבנר לשגרירות בווינגטון, 1.2.61, א"מ, חץ/א1/3294.

120. סופר למרחב, 'המזכירות ציפתה לשוא לכניעת לבון', למרחב, 5.2.61.

מאור-יהודה בראשות אליהו סעדון, תקפו את הסטודנטים.¹²¹ שרת נאם נגד ההדחה. לדבריו, לבון אמנם איננו מזכ"ל הסתדרות 'מצוין', בגלל התנהגותו הלא-חברית, אבל למרות חולשות אופיו הוא מזכ"ל 'חשוב' ו'דגול'. עדות לבון בפני ועדת החוץ והביטחון הייתה ראויה לביקורת, אבל מתנגדיו, שפרסמו בשמו דברים שלא אמר, הם שגרמו נזק לביטחון. בן-גוריון איננו רשאי לאנוס את המפלגה להדיח את לבון מתפקידו. 'לא הכבוד והצדק משמשים נר לרגלינו כי אם הפחד והחשבוני', סיכם שרת, במשפט שייזכר לדורות. בהדחה ראה שרת פולחן קניבלי של הנחת ראשו של לבון על צלחתו של בן-גוריון כדי להשקיט את רעבונו.¹²² 159 חברי מרכז מפא"י הצביעו בעד הדחת לבון מכהונתו כמזכ"ל ההסתדרות, ו 96 נגדה.

בן-גוריון חיזר אחרי שרת, אך שרת לא השתכנע.¹²³ עכשיו הבין, שגם לפני שלבון היה שר הביטחון, 'צמרת הצבא שלנו הייתה נגועה בשלושה חטאים: הרפתקנות, דיווח כוזב, וחיפוי על מעשים שלא ייעשו'.¹²⁴

הפרשה נמשכה ונוסדה 'מן היסוד', התעוררות ללא תקדים בישראל של תנועת אינטלקטואלים שלא הסכימו עם ההדחה של מזכ"ל ההסתדרות לבון בגלל תכתוב של בן-גוריון, וראו בה סכנה לדמוקרטיה הישראלית.¹²⁵ ב 7 בנובמבר 1964, בכנס שקיימה בבית ליסין, הודיעה חבורת 'מן היסוד' על עזיבתה את מפא"י.¹²⁶

בכינוס מרכז מפא"י ב 11 בנובמבר 1964 אמר בן-גוריון על לבון: 'איש אחד שאקרא את שמו בשם "זמרי"'.¹²⁷ בן-גוריון, שהתנ"ך היה אחד מכליו הפוליטיים, 'מחק' בזאת את השם פנחס, הקנאי לטוהר, וכינה את לבון בשם הטמא זמרי.¹²⁸ האסוציאציה עם האמירה המוכרת 'עושה מעשה זמרי ומקבל

121. דן זכות, 'אליהו סדון, שומר הסדר מאור יהודה', הארץ, 26.2.61.

122. משה שרת ליעקב שרת, 2.2.61, שרת, יומן אישי, עמ' 776.

123. שרת לבן-גוריון, 15.3.61, א"ש.

124. שרת לבן-גוריון, 6.3.61, בתוך: שרת, יומן אישי.

125. עמיר בר-אור, "מן-היסוד" – נפתוליה של תנועה פוליטית-רעיונית, עיונים, כרך 4, (1994), עמ' 478-593.

126. יומן גבתי, 7.11.64, אק"מ, 15/גבתי.

127. ביומן בן-גוריון מופיע 'זמרי' במהלך 1962, ראו למשל, 31.7.62, 22.11.62. בן-גוריון כבר השתמש באינסיונאציה מינית ביחס ללבון, כאילו פעל כשר בטחון, ב'רצון להוכיח את... גבורתו הצבאית'. בן-גוריון ללוז, 2.5.64, ארכיון דגניה (להלן: אדג"ב).

128. במדבר כה. הלך הרוח 'הנבואי' בו היה נתון בן-גוריון באותה תקופה נחשף בהתנהגותו מעל במת חתונה של קרוב משפחה בבית השיטה בסוף 1964. הוא קרא בפני החוגגים: 'זיעוקו בני ישראל אל ה' ויקם להם מושיע את אהוד בן גרא [...] ויעש לו אהוד חרב ולה שתי פיות, גמד ארכה, ויחגור אותה מתחת למדיו על ירך ימינו ויקרב את המנחה לעגלון מלך מואב [...] ויקח את החרב מעל ירך ימינו ויתקענה בבטנו, ויבוא גם הנצב אחר הלהב'. שופטים ג. והוסיף, אני בן-גוריון כאותו אהוד בן גרא, שהושעתי לבדי את ישראל.

שכר כפנחס', המתיימר לקנא לאלוהי האמת.¹²⁹ בן-גוריון המשיך: 'גם כאשר אצטט חברים שקראו לו בשם אחר ידעו כולם כי השם זמרי הוא השם שלי'. שרת נרעש מבן-גוריון, ששם עצמו כפנחס הכהן המושיע את ישראל בהכותו את זמרי=לבון המתועב אל החומש. הוא קם ממקומו כדי לצאת במחאה, אך חברים עיכבו בעדו.¹³⁰

נדהם וסולד שמע שרת את בן-גוריון ממשיך: 'אצטט חבר נאמן [...] סמל ההגינות [שרת] [...] הוא אמר במרכז המפלגה ב 4.2.61 "אינני חושב כי הדבר סוד לרבים כי חל סכך חמור ביחסים ביני לבין זמרי". שרת מחה: 'לא. אם אתה מצטט אתה צריך לצטט. לא! זה לא ייתכן'. בן-גוריון השיב: 'אל תיתן לי פקודות, הודעתי את השם שאני נותן'. שרת התקומם נגד דימויו המפלצתיים של המנהיג הזקן.¹³¹ הוא אמר במרכז מפא"י: 'בן-גוריון חידש [...] במקום לקרוא לאדם בשמו הוא קשר לו כינוי. זה היה כינוי שבמסורת עמנו הוא דבר תועבה [...] החבר בן-גוריון חילל את מוסרה הציבורי של המפלגה'.¹³²

בן-גוריון תבע, חזור ותבוע מאשכול שימנה ועדת חקירה משפטית לחקור את החלטת ועדת שבעת השרים אשר פסקה ב 1960 שלבון לא נתן את ההוראה להפעלת החוליות במצרים. פירוש הדבר היה חקירת מעשיה של ממשלה קודמת – דבר שלא היה לו תקדים בשום ממשלה דמוקרטית. לאחר שהובס במרכז המפלגה שבחר באשכול לראשות הממשלה, היה ברור שוועידת מפא"י, העתידה להתכנס בפברואר 1965, תכריע ביניהם.

שלמה צמח רשם ביומנו: 'בשנים האחרונות, לאחר שפצעהו בן-גוריון פצעים קשים', נתעוררה בשרת 'עמידה על שלו בלא מורא שמא יבולע לו'. כך היה במרכז מפא"י שהדיח את לבון, וכך כשיצא בן-גוריון נגד אשכול. גם מכתבו האחרון של שרת, שכפר בזכותו של בן-גוריון לדבר בשם 'אמת ויושר ורגשי חברות' העיד על 'עוז רוח'.¹³³ שרת היה חולה אנוש. הוא גייס את כוחותיו האחרונים. נסיעה לתל-אביב מבית החולים 'הדסה' בירושלים, הייתה עבורו 'הרפתקה מטורפת כרוכה בכל מיני סיכונים'. 'לא היה ברור כמעט עד

כשירד מהבמה אמר: 'זה מה שאני עשיתי לפנחס לבון'. עדות חברת בית השיטה; מכתב אריה בן-גוריון למחברת, 5.12.93; נפשו של אליעזר כנעני מתל יוסף, מתומכי ההדחה, 'סלדה' מהכינוי 'זמרי', אולם, הוא הבין לנפש בן-גוריון. אליעזר כנעני לישראל גורי, 2.12.64, ארכיון העבודה (להלן: א"ע), גורי, 104/4/32.
 129. חננאל מאק, 'קנאותו של פינחס בן אלעזר בן אהרון הכהן', מחניים, חוב' 5 (מאי 1993), עמ' 129-122.
 130. יומן דוד אופיר (להלן: יודא), 12.11.64.
 131. נתן רוטנשטרייך, 'התחלה לקראת המשך או המשך לקראת הסוף?', מן היסוד, 7.1.65.
 132. פרנשווקל מרכז מפא"י, 11.11.64, ב"ב, 23/64.
 133. שלמה צמח, פנקסי רשימות, תל-אביב 1996, עמ' 186.

השעה האחרונה אם אסע [...] וכאשר נפל הפור עמדה לרשותי רק שעה אחת לרשום ראשי פרקים. החלק הראשון של הנאום הדהים והשרה מתיחות עליונה. השני עורר הפרעות וגירה מתיחות אספסופית בין קהל הצירים – מטומטמת ופועה. אף לרגע לא יצאתי מכלי ולא איבדתי את האיזון, אבל ההפרעות שיבשו במידת מה את מהלך הנאום.¹³⁴

זה היה אחד הנאומים המזהירים שהושמעו אי-פעם בישראל. בדיבור שוטף ורם, ללא הזדקקות לרשימות, מנה שרת תחילה את החובות והזכויות של בן-גוריון, כמנהיג שהוכתר על ידי ההיסטוריה להקים את מדינת ישראל. בצד הזכות הגדולה היה גם עומס על האחד בדורו, ובן-גוריון לא עמד בו. 'ראשו הסתחרר בסחרור גבהים'. שרת דיבר על שיטת בן-גוריון לנקוט 'חצאי אמת'. הוא תבע מבן-גוריון להפסיק את עיקשותו, שהציבור סולד ממנה והעולם לועג לה. שום ממשלה דמוקרטית בשום ארץ, מעולם לא הקימה ועדת חקירה משפטית לחקור את מעשי הממשלה הקודמת, מה גם שאין החוק הישראלי מאפשר הקמה של ועדת חקירה משפטית. הוא תבע להסיר את ה'דיבוק' מסדר היום של המפלגה, לאשר את 'המעריך', ולפנות לעתיד.¹³⁵ בסיום נאומו נשקה גולדה על ראשו. תביעת שרת הדהדה בכל הארץ. היא הייתה המשך לנאום 'הפחד והחשבון' ערב הדחת לבון, בפברואר 1961.

134. גרעון רפאל לאשכול, 9.8.65, א"ש.

135. ראו העיתונים: דבר, מעריב, ידיעות אחרונות, 18.2.65.